

JOUNI AVELIN

Kuinka Kafkaa luetaan?

The *New Criterion*issa (2/2018) John M. Ellis jäljittää Franz Kafkan ajattelun suhdetta valistuksen perintöön¹. Kafkan ”eriskummallisia ja arvoituksellisia” tarinoita perkaavat tutkijat ja kirjailijat kuittaavat Kafkan latteuksilla. John Updiken mukaan Kafka on ”modernin ihmisen kosmisen ahdingon ylivermainen fabulisti”, Irving Howe näkee hänen tuotannossaan ”tyrmistyksen, menetyksen, syyllisyyden ja osattomuuden” tuntemuksia, jotka nekin ovat tunnusomaisia ”modernille kokemukselle”. Tällaiset ylimalkaiset luonnehdinnat eivät Ellisin mukaan kerro mitään Kafkasta.

Kafkan ystävä Max Brod puolestaan totesi, että Kafkan teksteissä ”seesteisen pinnan alla virtaavat mitaamattoman syväiset haavekuvat ja näyt”. Brod ei kuitenkaan kertonut, mitä ne ovat.

Kafka ei ole ympäröityä. Vaikka tarinat voivat vaihtaa omituisilta, hän selittää kaiken huolellisesti yksityiskohtia myöten. *Linnan* (1926) ensimmäisessä luvussa maanmittari K. kävelee pitkin kylän pitkää pääkatua: “[...] ja vaikka katu ei loitontunutkaan linnasta, ei se sitä lähestynytäkään” (suom. Aarno Peromies). Ellisin mukaan kuvaus on täsmällistä, ”mutta silti K. (tai lukija) ei saa aikaan mitään”.

Kafkan tekstit ovat tulvillaan tätä samaa: tarkka kuvaus tai selitys ei johda mihinkään. Juuri tälle ongelmalle Kafka omistautui – järjenkäytön rajoille ja tuholle. Esimerkiksi novellissa ”Pesä” (1923–24) tarkemmin määrittelämätön ”eläin” rakentaa onkaloidensa labyrintin täydelliseksi suojaksi ja häikäistyy omasta suorituksestaan mutta samalla kauhistuu ajatellessaan mahdollisia tunkeilijoita, jolloin se ei enää kykene jättämään pesänsä. Mitä enemmän ”eläin” ihastelee luomustaan ja mitä enemmän se tuntee epämääräisen vaaran uhkaa, sitä painostavammin se kuulee tasaista sihinää, jonka alkuperää se ei kykene selvittämään.

Ellisin mukaan Kafka asettuu tuotannossaan nimenomaan valistusta vastaan. Järkeä luo jatkuvasti ongelmia, joihin ei ole vastausta. Ihmisen irrationaalinen perusta

valjastaa järjen omaan käyttöönsä, ja kaiken tämän polttoaineena on kunnianhimo.

Linnassa maanmittari K. etsii epätoivoisesti tahoja, joka on palkannut hänet. Kauempaa linnalta näyttänyt paikka paljastuukin vain nukkavieruksi kyläksi. Mitään linnaa ei ole. Linnan virkailijakin vaikuttavat pikeminkin lapsilta. Läpi romaanin K. yrittää saada yhteyden auktoriteettiin (eli linnaan), josta hän saa vain toisen käden tietoa: viestejä ja tarinoita.

Ja kuten Ellis itsekin toteaa, kylä on linna. Myös K:lle on kerrottu, että kylä kuuluu linnalle. Tämä ei kuitenkaan kelpaa K:lle, jonka mielestä linnan on oltava kylästä erillinen paikka.

Ellis korostaa, ettei *Linna* ole satiiri byrokraatiasta. Linna on instituutio, jonka toiminta tai ilmentymät eivät vastaa odotuksia. ”Instituutio on kuin myyttinen olento, johon me uskomme.” Ja juuri tuo usko ylläpitää tätä myyttistä olentoa. Vastoinkäymisetkin vain vahvistavat K:n ponnisteluita linnan löytämiseksi.

Tahtomattaan tai huomaamattaan Ellis tekee Kafkasta symbolistin. ”Pesä” ja ”linna” ovat symboleja. Kafka puhuu yhdestä mutta tarkoittaakin sillä jotakin aivan toista. Kafkan tarinat ovat siis arvoituksia, jotka lukijan on ratkaistava. Näin Ellisistä tulee K., joka uskoo, että ilmiönsä takana on jotakin todellisempaa.

Lukijan näkökulmasta K:n toiminta on kuitenkin täysin rationaalista. Mitä K:lle tapahtuisi, jos hän menettäisi uskonsa? Ja eikö ”Pesä” ole perinteinen kertomus tai satu *hybriksestä*, josta seuraa rangaistus? Entä miksi ”Pesän” päähenkilö on ”eläin” eikä jokin tietty eläin? Kafka tuntuu leikittelevän yleiskäsitteillä. Ellis korostaa Kafkan kerronnan tarkkuutta yksityiskohdissa. Mutta mitä olisivat yleiskäsitteiden tarkkuus ja yksityiskohdat?

Viite & Kirjallisuus

- 1 John M. Ellis, How to Read Kafka: Part I. *The New Criterion*. No. 2, 2018. Verkossa: newcriterion.com/issues/2018/10/how-to-read-kafka-part-i